

LITIR NUACHTA

ÁRAS MHÁIRTÍN UÍ CHADHAIN

AN CHEATHRÚ RUA

AIBREÁN 1989

ARAS MHAIRTÍN UÍ CHADHAIN.

Is Ionad Sealbhaithe agus Buanaithe Gaeilge é Aras Mháirtín Uí Chadhain. Tá an áit i seilbh Choláiste na hOllscoile, Gaillimh ó 1970. Bhíodh cúrsaí Gaeilge agus ranganna oíche Gaeilge ar bun ó dheireadh na seachtóidí go dtí lár na n-ochtóidí.

I 1986 leag Coláiste Ollscoile na Gaillimhe agus Roinn na Gaeltachta amach plean 3 bliana i sealbhú agus i mbuanú Gaeilge i gceantar na Ceathrún Rua.

Osclaíodh an tIonad go lánaimseartha agus 4 fostaithe ann:-
2 Fheidhmeannach Teanga, Rúnai Clóscríobhaí agus Tiománaí. Tá fad 5 bhliana curtha leis an bplean sin anois agus tá 3 Feidhmeannach Teanga fostaithe.

Fostaítear daoine óga ar Scéimeanna Taithí Oibre agus ar Scéim Chomhobair agus bhí Scéim Fostaíochta Sóisialta ar siúl faoi scáth an Arais freisin. Bhain céimithe óga Gaeltachta, daoine óga i dtús a saol oibre agus daoine os cionn 25 bliain tairbhe as an taithí oibre nó as scéimeanna FAS.

Sealbhú na Gaeilge:-

- (i) Cuirtear Cúrsaí Gaeilge : dianchúrsaí seachtaine nó coicise ar fáil do dhaoine fásta as gach ceard den tír.
- (ii) Cúrsaí Gaeilge míosa do mhic léinn agus do dhaoine fásta.
- (iii) Dianchúrsa Gaeilge do dhaoine as gach ceard den domhan i Mí Lúnasa.
- (iv) Cúrsaí Féin-Teagaisc - ar fud cheantar Chonamara ó Charna go Gaillimh. Tá 26 duine ag baint tairbhe as na cláracha seo agus tugann an obair seo fostaíocht do 11 múinteoir Gaeltachta.
- (v) Ranganna Oíche Gaeilge :
Coláiste Lurgan; Maigh Cuiilinn; Carna; Corr na Móna;
Sraith, Co. Mhaigh Eo.

Tá an tseirbhís seo i labhairt nó i scríobh na Gaeilge ar fáil san Aras nó tríd an Aras do dhuine ar bith atá ina chónaí san Gaeltacht nó atá ag obair sa nGaeltacht.

Má tá aithne agat ar dhuine ar bith atá ag iarraidh cuidiú le labhairt nó tuiscint na Gaeilge, ar an teallach, le Mamó nó le Daideo, sa mbaile, sa siopa, ag an Aifreann, i mbun aon chuid dá g(h)raithí, féadfaidh aon duine den fhoireann atá in Aras Mháirtín Uí Chadhain eolas a thabhairt dó di ar na bealaí atá ann le cuidiú leis an duine nó leis na daoine sin.

Cairde atá i gcéin is i goóngar ach a bhí i gcuideachta a chéile le linn Chúrsa Gaeilge do Mhná Tí.

Beirt a bhí ar Scéim Chomhobair in Áras Mháirtín Uí Chadhain, 1988:
Rós Bean Uí Chualáin a bhfuil fostaíocht lánaimseartha aici anois agus
Seosamb Ó Flaithearta atá ag freastal ar an gcéad bhliain de Chúrsa Ríomhaireachta i Luimneach.

Buanú na Gaeilge :

Abhar léinn agus seirbhísí eile a chur ar fáil do mhuintir na háite atá i gceist leis seo.

Seo leanas gach ar cuireadh ar fáil de Ranganna ' Cúrsaí Oíche trí Ghaeilge ó 1986 i leith:-

Aclaiocht.
Cócaireacht.
Damhsa Seite.
Ealaíon.
Fraincís.
Gearmáinis.
Gearrchúrsa Cuntasaiochta.
Cúrsa Griangrafadóireachta.
Cuntais ar an Ríomhaire
Próiseáil Focal.
Tosú do Ghnó Féin.
Cúrsa Réamhphósta.
Cúrsa Réamh agus Iarbhreithe.
Cúrsa do Lucht Gnó agus Gairme
Scríobh na Gaeilge.

Beidh Cúrsa Coicise Gearmánaise do Dhaoine Fásta ar siúl:
3-15 Iúil 1989

Is trí Ghaeilge a mhúinfeadh an cúrsa.

Tá Clár á chur le chéile faoi leagan amach Chúrsaí Oíche don gheimhreadh. Dá mba mhaith leatsa an cúrsa ba rogha leat féin a mholadh ná bíodh leisce ort é sin a chur in iúl agus déanfaidh foireann an Araís a dícheall freastal ort.

Is iomaí ní eile a bhíonn ar siúl in Aras Mháirtín Uí Chadhain agus is iomaí duine ' coiste a thugann cónamh don fhoireann ina cuid oibre.

Beidh cur síos ar sin sa chéad Nuacht Litir eile!

Taispeántas do Mhná/do Chailíní óga:

"Péint agus Pabhdar"!

le:

Lucy Ní Dhonncha.

25/4/1989

8.30

Aras Mháirtín Uí Chadhain.

"Mic léinn" ar Chúrsa Grianghrafadóireachta. Beidh cúrsa eile dá reachtáil sa bhFómhar.

"Cé d'fhág ann tú?"

"Peigin" ag dul go spéir ag mic léinn óga as an Eoraip a bhí ar Chúrsa Gaeilge Mhí Lúnasa 1989.

Seo leanas beagán den bhéaloideas agus den seanchas a bhailigh:
PADRAIG SEDIGHE, CAMUS, CONAMARA.

Nósanna a bhaineann leis an Earrach agus le haimsir na Cásca:

B'fhéile mór le rá a bhí i Lá' Le Bríde, an lú Feabhra, riamh, fiú siar chomh fada le Ré na Réamhchríostaíochta in éirinn. In áitreacha go leor faoin tuath chaití nó scaiptí luachair taobh amuigh de dhoirse daoine. Bhuailleadh cailín óg ar an doras agus bhailíodh cuid den luachair agus d'iarradh cead isteach in ainm Naomh Bríde. Bhíodh páidreacha á rá de réir mar a bhíodh croiseanna á ndéanamh ag cuid den teaghlach. Nuair a bhíodh na croiseanna déanta, bhailítí an chuid den luachair a bhíodh ar an úrlar agus chuirítí in aice na tine iad mar leaba do Naomh Bríde mar chreideadh na daoine go mbíodh an Naomh ag taisteal na tíre an tráthnóna sin.

Chuirítí crois Bhríde suas ós cionn an dorais taobh istigh agus chrochtai cuid eile acu suas taobh amuigh sna cróite agus eile. Deirtear go gcoisnódh an chrois an teach ar thoirneach, ar lasracha agus ar stoirmeacha agus iad siúd a bhíodh taobh amuigh chosnódh siad na hainmhithe ar ghalair agus ar thinneas, dár leo. In áitreacha a raibh an iascaireacht tábhachtach bhailítí sliogéisc agus chuirítí i gcoirnéil títhe na n-iascairí iad le haghaidh ádh a chur ar an marú i gcaitheamh na bliana. Mar sin féin cé gur comhartha é go raibh an séasúr oibre ag tosú, fós ní dhéantai aon obair Lá Le Bríde.

I gceantair go leor ar an gcéad Domhnach den Chargas ba ghnáth le gasúir éadach baitsiléara a dhathú le cailc agus ní thaitníodh seo leis na baitsiléirí. In áiteachaí eile d'úsáidítí salann len iad a shábháil go dtí an bhliain dár

gcionn nuair a shiltí go bpósadh siad. Sa 19ú céad ba ghnáth troscadh mór a dhéanadh. Ní itheadh aon duine mórán i gcaitheamh an Charghais, go mór mór feoil. D'itheadh na daoine iasc go hiondúil. Ba throscadh mór a bhíodh i gceist. Dhéantai arán ubhainn nó pancóg le bhaghaidh Mháirt na hInide freisin agus d'úsáideadh bean an tí na huibheacha ar fad, im agus bainne leo seo. Bhíodh na gasúir óga iad féin ag troscadh.

Ba bhriseadh beag de chineál a bhí i Lá'Le Pádraig faoi Chaisc. ón 17ú céad ba é nos croiseanna a chaitheamh ar an lá seo agus chaitheadh daoine níos boichte mar shampla, seamróg agus chaitheadh buachaillí agus cailíní croiseanna difriúla eile ar an lá seo. Ba nós é feoil a bheith ag daoine mar phrionmbhéile ar an lá seo, agus bhíodh "Pota Phádraig" á usáid chomh maith agus d'óladh daoine as an bpota seo ar an lá - an seamróg a fhliuchadh, mar déarfá. Ba ghnáth le pubanna agus tithe ósta a bheith dúnta ar an lá seo go dtí le gairid. Bhí Lá'Le Pádraig ar an lá a raibh lár an Earraigh tagtha agus ón lá seo amach bheadh daoine ag tosú ag déanamh an Earraigh agus bheadh na laethanta ag eirí fada. "Gach dara lá ó mo lása amach," arsa Pádraig.

Ba lá mór ar ndoigh Aoine an Chéasta. Ní dhéantai aon obair ar an lá ach troscadh. Is beag, ar chor ar bith a chaitheadh na daoine ar an lá seo, braonacha beaga le n-ól agus ruainne beag le n-ithe, sin an méid. Ní dhéantai aon obair ar an talamh ar an lá seo, ina áit seo cháiti an lá ag glanadh suas taobh istigh agus taobh amuigh. Mar sin féin chuireadh na feiliméiri ruainne beag cúradóireachta ar an lá seo, ag súil is go mbeadh beannacht ar na torthaí agus ar an obair. Ligeadh na mná agus na cailíní cead scoir dá gcuid gruaige ar an lá seo - ní bhíodh sí ceangailte suas acu mar déarfá - agus freisin d'imíodh na daoine cosnócht ar feadh an lae.

Ní fhágtai an teach ná ní chuirte tús le gnó nua ná eile ar an lá seo. Ní dhoirte aon fhuil ar an lá seo - ní mharaití aon ainmhi ná éan. Ní bhaintí úsáid as adhmaid ná ní dhóití é agus ní chuirte táirne i gclár ná in aon rud eile. Bhíodh siochán agus ciúineas ann i gcaitheamh an ama ar ceásadh Criost - timpeall a trí a chlog - agus deirte páidreacha le chéile sa teaghlach ag an am seo. Deirte freisin go ndubhódh an spéir ag an am seo. Thugadh a lán daoine cuairt ar an séipeal ar an lá agus théadh siad ann go minic gan bhróg, gan stoca; cosnóchta, nó sin bhaineadh siad na bróga díobh ag dul isteach sa séipeal. Ba nós é sin a mhair i bhfad.

Deirte freisin faoin duine a d'fhaigheadh bás Aoine an Chéasta agus a chuirte ar an Domhnach go mbeadh geataí na bhFlaitheas oscailte dóibh ar an lá seo. Na huibheacha a bheirte ar Aoine an Chéasta mharcáiltí le crois iad agus d'itheadh gach duine den teaghlach ceann acu seo ar Dhomhnach Cásca. Freisin deirte go dtiocfadh éanacha slaintiúla as uibheacha a chuirte ar gor Aoine an Chéasta.

Ní dhéantai aon iascach ar an bhfarráige Aoine an Chéasta - ina áit sin dhéantai iascaireacht le líne nó le eangacha. Théadh daoine chuig an gcladach agus ar an trá an lá seo agus bhailíodh siad sliogéisc, a d'íosfadh siad mar a bpríomhbhéile. Is cosúil nach mbíodh aon easpa bia trá orthu ar an lá seo. Bhíodh súil le báisteach agus le hainsir fhuar Aoine an Chéasta. Deirte go raibh leigheas in uisce a thabharfai ó thobar ar Aoine an Chéasta agus bhaintí dea-úsáid as. Thugtai abhaile uisce as an séipeal chomh maith, agus chreideadh na daoine go raibh leigheas ag baint leis.

Páiste a rugadh ar Aoine an Cheasta agus a baisteadh ar Dhomhnach Cásca deirti freisin go raibh sé i ndán dó leigheas a bheith aige. Agus dá mba buachaill a bheadh ann, go raibh sé i ndán dó bheith ina shagart nó ina bhall den chléir eaglasta, mar déarfá.

Bhíodh béile breá ag na daoine ar Dhomhnach Cásca agus go hiondúil mharaití molt nó caora nó beithíoch le haghaidh an lae. Ar ndóigh bhíodh agus tá go fóill neart uibheacha Cásca agus deochanna ag na daoine ar an lá mór ceiliúrtha seo. Dhéantáí roinnt freisin, ar fheoil go speisialta agus thugtaí píosaí feola do chairde agus mar sin le haghaidh an lae.

Maidir le Luan Cásca ba lá mór féilte agus eile a bhí anseo riamh agus bhíodh aontáí agus margáí ar siúl, díol agus ceannach, damhsa, ól agus ceiliúradh chomh maith.

Sin cuid de na nósanna a bhain leis an gCáisc agus leis an Earrach riamh agus an tráth seo bliana. Go mbeirimid beo le suit a bhaint astu.

ARAS MHAIRTÍN UÍ CHADHAIN

Seirbhísí ar Fáil:-

Seo eolas ar na seirbhísí atá ar fáil ó Aras Mháirtín Uí Chadhain do Choistí agus do dhreamanna eile sa bpobal.

Comhairle agus Cúnamh do ghrúpaí atá ag Forbairt:

- (a) Sula dtugann Roinn na Gaeltachta ná Údaras na Gaeltachta cúnamh do phobal Gaeltachta anois bíonn siad ag iarraidh ar an bpobal sin plean Gaeilge a chur le chéile agus a chur ag obair.

Beidh Aras Mháirtín Uí Chadhain sásta:-

- (i) Cúnamh a thabhairt do choistí lena gcuid smaointe a chur ar pháipéar.
 - (ii) Comhairle a chur ar fáil ar na bealaí leis an bplean a chur i bhfeidhm.
 - (iii) Bealaí a thabhairt don phobal lena ndul chun cinn Gaeilge a mheas.
- (b) Brathann neart pobal Gaeltachta ar líon na dteaghlach atá ag labhairt na Gaeilge sa bpobal sin. Tá foireann Aras Mháirtín Uí Chadhain ar fáil le cuidiú le plean Gaeilge a chur i bhfeidhm do theaghlaigh nach bhfuil chuile dhuine sa teaghlach ina gcainteoirí dúchais agus go bhfuil siad ag iarraidh gur Gaeilge an teanga teaghlaigh a bheadh acu.
- (c) Siad na deiseanna oideachais atá ar fáil do dhaoine fásta a dhúisionn smaointe agus dul chun cinn i ndaoine le slí bheatha a chur ar fáil dóibh féin agus do dhaoine eile.
- Tá liosta de na cúrsaí atá ar fáil ar leathanach 1.
- (d) Cuireann caitheamh aimsire agus foghlaim le chéile fonn ar dhaoine a dhul amach oícheanta. geimhridh. Seo imeachtaí a gcuireann foireann an Árais comhairle ar fáil lena n-eagrú trí lucht scile sna himeachtaí seo a chur in aithne díbh:-

- (i) Cúrsa i bhfoghlaim damhsaí seite.
- (ii) Imeachtaí Dramaíochta, Filíochta agus Amhránaíochta.
- (iii) Leachtaí ar ábhair spéise don phobal.
- (iv) Taispeántais Bhéaloidis.
- (v) Taispeántais Oidhreachta an Phobail don phobal féin agus do thurasóirí.
- (vi) Múineadh scileanna cluichí trí Ghaeilge do dhaoine óga.